

Gedrag en prooikeuze van vier sperwerparen *Accipiter nisus* in Zoetermeer

Francis Havekes

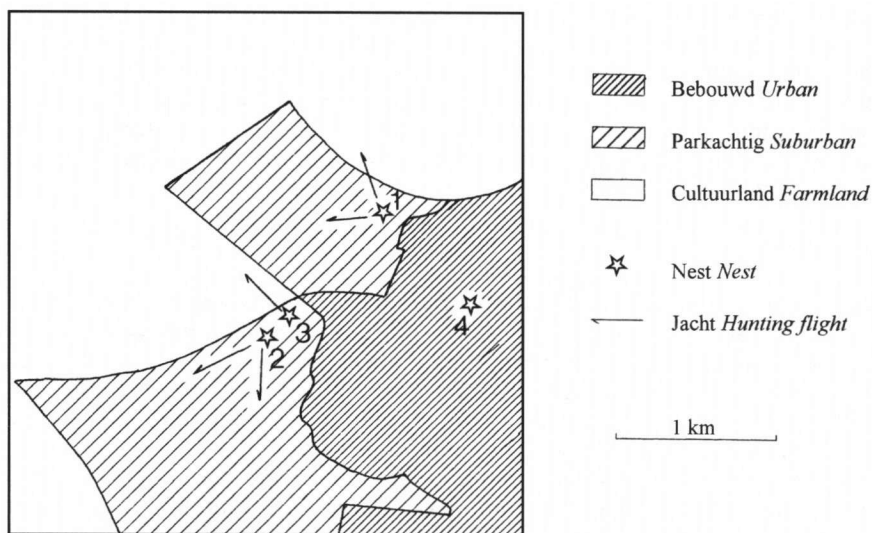
In april van 2005 liep ik in mijn woonplaats Zoetermeer min of meer toevallig tegen een viertal sperwernesten aan, alle vier op loopafstand van huis. De nesten bevonden zich in het noordwestelijke deel van Zoetermeer (Westerpark en Buytenpark). De eerste twee nesten vond ik doordat een roepend sperwervrouwje haar nest verried. Het derde en vierde nest vond ik door goed op potentiële nesten te letten (ik wist inmiddels hoe die er uitzagen), door te kijken of er een sperwervrouwje bij zat en of er een gebandeerde staart uit stak. Verder lette ik op vliegende Sperwers: waar en in welke richting zag ik ze voorbij vliegen? Door die richting te volgen werd ik rechtstreeks naar het vierde nest geleid. Ik ben de vier nesten gaan volgen door ze eerst eenmaal per week, en vanaf de tweede helft van juni tweemaal per week, te bezoeken en dan zoveel mogelijk gegevens te verzamelen. De nestinhoud heb ik niet gecontroleerd, maar ik kon twee nesten mooi op afstand observeren met een telescoop. In de omgeving van de nesten zocht ik naar veren van geplukte prooien.

De nesten

De nesten 1-3 bevonden zich in een parkachtige omgeving aan de rand van de bebouwde kom, nabij een polder. Nest 4 bevond zich in een groenstrook binnen de bebouwde kom, nabij station Voorweg (Figuur 1). De belangrijkste gegevens van de nesten staan in Tabel 1. Traditioneel is de sperwer een naaldboombroeder (Bijlsma 1993), maar in West-Nederland stapt hij probleemloos over op loofbomen. De nesten zaten alle vier in een boom dichtbij een wandel-, fiets- of ruiterspad, of in een bomenrand. De Sperwers in het Westerpark (nest 2 en 3) hadden veel van elkaar weg: hun nesten zaten goed verborgen, de vrouwtjes gedroegen zich heimelijk en de jongen lieten zich weinig zien. Daarom heb ik van deze nesten niet het precieze aantal jongen kunnen vaststellen. De Sperwers van nest 1 en 4 lieten zich wel makkelijk bekijken met een telescoop en daar kon het aantal jongen vrij nauwkeurig vanaf de grond worden bepaald. Schattingen van aantallen nestjongen vanaf de grond leiden bij sperwernesten vaak tot een onderschatting van 1 of 2 jongen (Bijlsma 1996).

Tabel 1. Basisgegevens van vier sperwernesten in Zoetermeer in 2005. *Basic information on four nests of Sparrowhawks in the town of Zoetermeer in 2005.*

Nestnummer <i>Nest no.</i>	1	2	3	4
Plaats <i>Site</i>	Buytenpark	Westerpark	Westerpark	Voorweg
Dichtstbijzijnde (m) <i>Nearest (m)</i>				
Cultuurland <i>Farmland</i>	300	170	130	955
Boerderij <i>Farm</i>	340	515	340	985
Sperwernest <i>Nest of Sparrowhawk</i>	1100	270	270	1400
Nestboom <i>Nest tree</i>	Salix	Crataegus	Crataegus	Salix
Nesthoogte (m) <i>Nest height (m)</i>	6	7	7,5	15
Aantal jongen <i>No. of chicks</i>	5	2	3	5

Figuur 1. Schets van het gebied in NW-Zoetermeer. Sperwernesten zijn aangegeven met nummers. De pijlen geven aan in welke richting vermoedelijk werd gejaagd. *Overview of the northwestern part of Zoetermeer, with location of 4 Sparrowhawk nests and possible directions of hunting flights (arrows).*

De gemiddelde onderlinge nestafstand bedroeg 930 meter en is daarmee vergelijkbaar met de waarde van 908 meter ($n=10$) die wordt gemeld in een studie naar Sperwers in Rotterdam (Baerdemaeker 2004). In aaneengesloten Drentse bosgebieden werden door Bijlsma (1993) nestafstanden variërend van 225 tot 3300 meter gevonden, met een gemiddelde van 1373 meter ($n=132$). In Zoetermeer zijn de nestafstanden dus (net als in Rotterdam) relatief klein, wat duidt op voedselrijke omstandigheden. De nestdichtheid en het broedsucces zijn vaak hoger in de nabijheid van bebouwing, omdat dit goede jachtgebieden oplevert (Ottens 1998).

Het gedrag

Door de strikte taakverdeling die sperwers er op na houden kon ik alleen de goed bestuderen. In april zat het vaak in de buurt van haar nest of op de nestrand. Een opvallend, maar niet in de boeken vermeld kenmerk van een zittende -sperwer is de wit bespikkelde rug. In rust zetten ze de dekveren wat op waardoor de witte vlekken op deze veren zichtbaar worden (Figuur 2).

Sommige vrouwtjes lieten zich tijdens het broeden niet storen door mijn aanwezigheid: ze bleven laag op het nest zitten en ik kon ze vaak door de nestrand naar me zien loeren. Andere vrouwtjes vlogen stiekem van het nest en begonnen soms verderop te roepen. In dat geval hield ik mijn bezoek kort om de vogels niet te lang van het nest weg te houden. Het broeden werd af en toe onderbroken om prooi aan te nemen van het mannetje. Dit gebeurde niet op het nest maar op een vaste plek in de buurt. Bij nest 4 zag ik het vrouwtje een keer plukken en eten terwijl het mannetje het nest fel bewaakte en kraaien in de buurt verjoeg. Het vrouwtje nam nog vaak een tak mee naar het nest en bleef zelfs aan het nest bouwen terwijl ze jongen had. In de jongenfase (juni-juli) voerde het vrouwtje de jongen met prooien die ze eerst buiten het nest geplukt had. Het voeren ging veel rustiger dan ik verwacht had: elk jong wachtte netjes op zijn beurt en er was geen rivaliteit tussen de jongen te bespeuren. De jongen verschilden duidelijk in grootte.

Figuur 2. Vrouwtje Sperwer op de rand van nest 4, Zoetermeer, 13 mei 2005 (Francis Havekes).
Adult female Sparrowhawk on nest 4 in Zoetermeer, 13 May 2005.

In de jongenfase begonnen de vrouwtjes luider te alarmeren tijdens mijn aanwezigheid, door te roepen en in de buurt door de bosjes te scheren. Ook zag ik hoe eksters *Pica pica* werden belaagd. Bij één nest vond ik een dode ekster en bij een ander nest

een dode maar verder onaangeroerde houtduif *Columba palumbus*. De waakzaamheid van de vrouwtjes bleek ook uit het volgende: tijdens 46 van de 49 nestbezoeken zat het vrouwtje op of bij het nest. Alleen op nest 1 ontbrak het vrouwtje op 17 en 24 juni en op 1 juli, dus driemaal tijdens de nestjongenfase. Toch kan ze ook tijdens de twee nestbezoeken in juni best onopgemerkt in de omgeving hebben vertoefd. Dit vrouwtje was gewend aan veel voorbijgangers en stoorde zich daar niet aan zolang eenieder netjes op de paden bleef; dat deed ik in die twee gevallen ook. Vedder & Dekker (2004) vonden een zelfde hoge aanwezigheidsgraad van sperwervrouwtjes bij hun nesten in gebieden in Noord-Nederland waar ook de Havik *Accipiter gentilis* voorkwam. De Havik broedt vooralsnog niet in Zoetermeer, dus de predatiekans vanuit die hoek is nihil. Ik heb ook geen predatie van sperwer(jongen) waargenomen. Dat de sperwervrouwtjes toch erg goed op hun nest passen, kan duiden op dreiging uit een andere richting, bijvoorbeeld door kraaiachtigen in de eifase en vroege jongenfase.

Eind juni - begin juli vlogen de jongen uit. Ze werden vaak nog wel een poosje op het nest gevoerd door het vrouwtje. In de weken na het uitvliegen hoorde ik de jongen vaak luid roepen en zag ik ze in de nestomgeving rondvliegen. In deze fase vond ik in de bosjes soms verse prooien die niet of onvolledig waren opgegeten. Mogelijk zijn de jongen in dit stadium nog niet erg handig in het zelfstandig verorberen van een prooi, zoals Van den Burg (2002) vaststelde bij jonge Sperwers die het in de loop van de nestjongenfase zonder moeder moesten stellen.

De prooien

In Tabel 2 heb ik de resultaten weergegeven van het prooionderzoek. Prooien werden op naam gebracht m.b.v. een handboek (Brown *et al.* 2003) en de verensite van Michel Klemann. Een aantal neutraal gekleurde grijs/bruinachtige veren (waarschijnlijk van zwartkop, heggenmus, roodborst etc.) kon niet met zekerheid op naam gebracht worden en is opgenomen onder de categorie "onbekend". De determinatie van veren was lastiger wanneer een ♀ de gewoonte had meerdere prooien op dezelfde plaats te plukken, of dit hoog in een boom te doen. Het makkelijkst waren de prooien van nest 2, waar steeds tamelijk complete verensets op afzonderlijke plekken gevonden werden. Bij nest 4 werd maar een gering aantal prooiveren gevonden vanwege de ontoegankelijkheid van het terrein.

Ruim 25% van alle prooien bestond uit mezen. Daarnaast waren er veel huismussen en boerenzwaluwen onder de prooien. Van 40% van de prooien kon met zekerheid worden vastgesteld dat het juveniele vogels waren, maar waarschijnlijk was dit percentage veel hoger. De gepakte spreeuwen waren allemaal juveniel en ook vrijwel alle boerenzwaluwen. Jonge, net uitgevlogen boerenzwaluwen zitten vaak open en bloot op een hek te wachten op voedsel van hun ouders en zijn in deze fase ongetwijfeld een makkelijke prooi voor een Sperwer.

Interessant is het verschil in prooikeuze tussen de Sperwers van nest 2 en 3. Dit waren de twee nesten die erg dicht bij elkaar in de buurt zaten (270 meter afstand) en waarvan de nestlocatie en het gedrag van de Sperwers erg veel op elkaar leken. Toch vond ik bij nest 2 veel typische parkvogels (mezen, merel, zangers, grote bonte specht) onder de

prooien, terwijl bij nest 3 een groot aandeel van de prooien uit vogels van het open cultuurlandschap met boerderijen bestond (huismus, boerenzwaluw en witte kwikstaart). Het lijkt erop dat het paar van nest 2 in het park zijn voedsel vergaarde (zie Figuur 1), waarbij ook het vrouwtje een bijdrage leverde in de vorm van een aantal grotere prooien (merel, grote bonte specht, ekster). Het mannetje van nest 3 heeft daarentegen met groot succes de boerderijen in het nabijgelegen poldergebied afgestroopt, terwijl het vrouwtje hier geen duidelijk stempel op de prooisamenstelling drukte.

Tabel 2: Prooisamenstelling bij 4 sperwernesten in Zoetermeer in zomer 2005. *Prey composition in four Sparrowhawk pairs in the town of Zoetermeer in summer 2005.*

Nest <i>Nest</i>	1	2	3	4	Totaal N	Total %
Grote bonte specht <i>Dendrocopos major</i>	0	3	0	0	3	2,1
Boerenzwaluw <i>Hirundo rustica</i>	4	0	12	0	16	11,1
Huiszwaluw <i>Delichon urbica</i>	0	0	1	0	1	0,7
Witte kwikstaart <i>Motacilla alba</i>	1	0	7	0	8	5,6
Winterkoning <i>Troglodytes troglodytes</i>	0	1	0	0	1	0,7
Heggenmus <i>Prunella modularis</i>	4	1	2	0	7	4,9
Roodborst <i>Erithacus rubecula</i>	1	0	0	0	1	0,7
Merel <i>Turdus merula</i>	1	2	0	0	3	2,1
Zanglijster <i>T. philomelos</i>	0	0	0	1	1	0,7
Grasmus <i>Sylvia communis</i>	0	0	1	0	1	0,7
Zwartkop <i>S. atricapilla</i>	1	3	0	0	4	2,8
Fitis/tijftjaf <i>Phylloscopus sp.</i>	3	1	3	0	7	4,9
Staartmees <i>Aegithalos caudatus</i>	0	1	0	0	1	0,7
Pimpelmees <i>Parus caeruleus</i>	4	2	5	4	15	10,4
Koolmees <i>P. major</i>	9	3	6	4	22	15,3
Ekster <i>Pica pica</i>	0	1	0	0	1	0,7
Spreeuw <i>Sturnus vulgaris</i>	5	0	1	1	7	4,9
Vink <i>Fringilla coelebs</i>	1	1	0	0	2	1,4
Groenling <i>Carduelis chloris</i>	0	0	3	0	3	2,1
Huismus <i>Passer domesticus</i>	5	2	16	0	23	16,0
Rietgors <i>Emberiza schoeniclus</i>	1	0	4	0	5	3,5
Onbekend <i>Unidentified</i>	2	1	7	2	12	8,3

Ook Van den Burg (2002) maakt melding van een sperwermannetje dat zijn prooien voornamelijk buiten het nestbos zocht. Blaauw *et al.* (2002) constateren dat sperwerparen een voorkeur voor een bepaald jachtgebied lijken te hebben in de jongenfase. Mijn studie ondersteunt dat. Mogelijk speelt concurrentie van nabije buurparen hierbij een rol.

Dank

Winfried van Meerendonk, Diana van Heemst en Arno van Berge Henegouwen voor het beschikbaar stellen van documentatie, meedenken en doorlezen van tekst.

Summary

Havekes F. 2006. Behaviour and prey choice of Eurasian Sparrowhawks *Accipiter nisus* breeding in Zoetermeer. De Takkeling 14: 78-83.

Four Sparrowhawk pairs breeding in the town of Zoetermeer (western Netherlands) were studied during the breeding season of 2005. Three pairs nested in parks close to farmland (130-300 m, nearest farms at 340-515 m), the fourth pair nested in an urban environment 955 m away from the nearest farmland (Figure 1, Table 1). Mean nearest neighbour distance was 930 m (range 270-1400 m). All pairs nested successfully in deciduous trees (*Salix* 2x and *Crataegus* 2x), with up to 5 young per nest. Most females behaved secretively in the presence of man, but intensity of alarm calling increased during the nestling period. Females stayed near the nest during most of the breeding cycle (recorded during 46 out of 49 nest visits throughout the nesting cycle), possibly an anti-predator behaviour. Although Goshawks *Accipiter gentilis* are still absent in Zoetermeer, Carrion Crow *Corvus corone* and Magpie *Pica pica* were local breeding birds and were chased by male and female when showing up in the vicinity of their nest. After fledging in late June and early July, young were still fed on the nest for some time and stayed nearby for several weeks (often heard begging or seen flying). The analysis of pluckings revealed individual variations in hunting habitats of male Sparrowhawks, some foraging in (sub)urban habitats, another (Nest 3) clearly focusing on farms in nearby farmland (see preponderance of *Hirundo rustica*, *Motacilla alba* and *Passer domesticus*; Table 2). More than 50% of all prey items consisted of only four species: House Sparrow *Passer domesticus* (16.0%), Great Tit *Parus major* (15.3%), Barn Swallow *Hirundo rustica* (11.1%) and Blue Tit *P. caeruleus* (10.4%).

Literatuur

- Baerdemacker A. de 2004. Het stedelijk gebied van Rotterdam als leefgebied van de Sperwer *Accipiter nisus*. De Takkeling 12: 223-236.
- Bijlsma R.G. 1993. Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels. Schuyt & Co., Haarlem
- Bijlsma R.G. 1996. Bepaling van het aantal nestjongen bij boombroedende roofvogels. De Takkeling 4: 16-22.
- Blaauw B., Wijk H. van, Mussche, J. & Bijlsma R.G. 2002. Braakballen van Sperwers *Accipiter nisus* als schatkamer. De Takkeling 10: 232-237.
- Brown R., Ferguson J., Lawrence M. & Lees D. 2003. Vogelsporen. De determineergids voor veren, braakballen, schedels en andere sporen van Europese vogels. Tirion Uitgevers, Baarn
- Burg A. van den 2002. Prooiaanvoer en jongengroei bij een één-ouder sperwernest *Accipiter nisus*. De Takkeling 10: 152-156.
- Klemann M.: <http://www.michelklemann.nl/verensite/start/index.html>
- Ottens H.J. 1998. Opmerkelijk goede broedresultaten van Sperwers *Accipiter nisus* in een Veluwe boswachterij. De Takkeling 6: 216-223.
- Vedder O. & Dekker A.L. 2004. Kan een sperwervrouw *Accipiter nisus* haar nest tegen predatie door Havik *Accipiter gentilis* verdedigen? De Takkeling 12: 150-155.

Adres: Scheveningsebos 45, 2716 NV Zoetermeer.